

Mata Hari bij Merkelbach

22 februari 2024, Ton de Zwart, Haarlem

Artiesten liepen vanuit de Stadsschouwburg op het Leidseplein naar het Hirschgebouw waar aan de zijkant, het Leidsebosje, de ingang naar het fotoatelier van Jacob Merkelbach (1877-1942) was. Het had een eigen lift naar de vijfde etage waar Merkelbach, zijn dochter Mies en haar man werkten.

Merkelbach maakte daar zijn meeste foto's omdat het licht hem daar boven beter beviel dan in het theater. Hij had naast een boudoir met witte muren en meubels een daglichtatelier. Het plafond en een zijmuur bestond daar grotendeels uit ramen. Hij gebruikte bovendien elektrische gloeilampen voor invullicht. Zijn daglichtatelier met centrale verwarming had een chique uitstraling: een hoge schouw, een kamerscherm, achtergronddoeken op rol, een gipsen balustrade en een "marmieren" zuil. Er kon een grote platencamera, die instelbaar was op verschillende hoogtes, rondrijden. Standaard lagen er twee kleine vloerkleden waarop in de loop van de tijd heel wat mensen hebben gelegen, gezeten en gestaan.

Danseres en courtesane Mata Hari (artiestennaam voor Margaretha Zelle) was een goede bekende van Hirsch. De fotograaf maakte naast portretten en groepsfoto's ook voor Hirsch mode- en productfoto's. En Margaretha Zelle had van Hirsch gala- en avondkleding geleend voor foto's. Zij wilde na haar scheiding graag weer terug naar Parijs als danseres, natuurlijk niet wetende dat zij daar enkele jaren later zou worden opgepakt en vermoord.

In de zomer van 1915 kwam zij, 39 jaar oud, bij Merkelbach. Haar kleding en sieraden had zij vanwege de oorlog achter moeten laten in Berlijn. Haar 10 kisten met spullen in Parijs waren onbereikbaar. Zij nam plaats als een grande dame voor een achtergronddoek waarop een landelijk park was geschilderd. Mies Merkelbach, die opgeleid was als tekenares en schilder, retoucheerde op haar verzoek van Mata Hari haar décolleté. Op de twee bewaard gebleven **foto's**¹ van de fotosessie was haar omvang in overeenstemming met de heersende mode maar groter dan in werkelijkheid.

Merkelbach, die het vak van fotograferen had geleerd bij Machiel Laddé, speelde een geraffineerd spel met licht, schaduw en accessoires en schuwde de retouche niet. Zijn foto's spraken niet alleen het publiek aan maar waren ook van grote waarde voor de carrière van een artiest.

Verder lezen

Bakkers, John (1970). Van toverlantaarn tot televisie. Een handvol herinneringen aan 125 jaar Merkelbach & Co. Amsterdam: Jubileumuitgave Merkelbach

Knoop, Femke. (2018). Hirsch & Cie Amsterdam (1882-1976). *Haute couture op het Leidseplein*. Hilversum: Uitgeverij Verloren

Veen, Anneke van. 2013. *Fotostudio Merkelbach. Portretten 1913-1969*. Amsterdam: Uitgeverij Komma

Voeten, Jessica (2007). *Een huwelijksadvertentie als begin. Amsterdamse voetstappen van danseres en spionne Mata-Hari*. Ons Amsterdam. 28 april 2007

---

¹ Door Mies Merkelbach geschonken aan het Theaterinstituut, nu Theatercollectie UvA-Allard Pierson museum

- Objectnummer 51xxxx772.001 > <https://theatercollectie.uva.nl/Details/collect/161549>
- Objectnummer 51xxxx772.002 > <https://theatercollectie.uva.nl/Details/collect/161553>